

Odgoj, škola i tradicijsko mišljenje

Odgoj danas za sutra:

Premošćivanje jaza između učionice i realnosti

3. međunarodna znanstvena i umjetnička konferencija
Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Suvremene
teme u odgoju i obrazovanju – STOO4 u suradnji s
Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti

Mile Silov

*Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska
mile.silov@ufzg.hr*

**Sekcija - Odgoj i obrazovanje za
socijalnu i kulturnu raznolikost**

Broj rada: 24

Kategorija članka: Pregledni rad

Sažetak

Autor razmatra odgoj i školu u kontekstu tradicije i tradicijskog mišljenja. Tradicija i njeni pojavni oblici bitna su odrednica tradicijskog mišljenja. Strukturu tradicijskog mišljenja temeljito je razradila Rihtman-Auguštin (1984). Važno je na suvremen način izvesti terminološku i semantičku analizu pojmova: nacija, narod, tradicija, tradicijska kultura, tradicijsko mišljenje, tradicionalan odgoj, narodna pedagogija, folk pedagogija, muzejska pedagogija i etnopedagogija. Kako tradicijsko mišljenje razmatra odnose: tradicija, inovacija i reforma; tradicija i vrednote, te smisao tradicije danas? Tradicijsko mišljenje kao mogućnost za kritiku školskih reformi.

Svrha rada je analiza odnosa odgoj i škola prema tradicijskoj kulturi i tradicijskom mišljenju. Od općih metoda istraživanja koristili smo deskriptivnu i kauzalnu metodu, te od posebnih metoda hermeneutike i pedagošku kritiku. Autor je analizirao odnos kulture, etnologije, znanstvene pedagogije i obilježja narodne pedagogije. Basariček (1893) je pojam odgoj definirao u skladu s odredbama narodne pedagogije: „Kakav će biti odgoj, najviše o tome odlučuju: vjera, običaji, uredbe i duh naroda“. Antun i Stjepan Radić ističu važnost tradicijske kulture i narodne pedagogije u životu čovjeka i društva. Od sredine 20. stoljeća javlja se termin etnopedagogija (Volkov; Tufekčić, 2012). Biblijsko nasljeđe bitno je utjecalo na hrvatsku tradicijsku kulturu (Botica, 2011). Vrijednost naše tradicijske kulture poznata je u Europi i ostatku svijeta. Autor analizira i primjere dobre prakse: tradicijska kultura u hrvatskom društvu i školskom sustavu.

Ključne riječi:

Odgoj, škola; tradicija; tradicijska kultura; tradicijsko mišljenje

Uvodna misao

Prosvjetiteljstvo je najavilo moć razuma, a moderna kraj tradicijskog mišljenja. Danas prevladava shvaćanje da tradicija i suvremenost ne moraju biti u proturječnosti. Tradicija prethodi suvremenom, ali i suvremeno će postati tradicija, ako vrijeme koje dolazi potvrdi smisao tradicije. Jovanović (2009, str. 100) pojam tradicija izvodi iz latinskog glagola trado, tradere, što znači „predati, dati, davati dalje, predati u ruke“, dok imenica traditio ima značenje „predanje vezano za

usmenu tradiciju pripovijedanja, običajnu praksu, vjerovanje u životne obrasce“. Odrednice tradicije su: prenošenje, pamćenje, sjećanje. Sve navedeno integrira „sustave znanja, vrijednosti, vjerovanja i oblike ponašanja te materijalne objekte i društvene institucije“ (Spajić-Vrkaš i sur., 2001, str. 589). Uz termin tradicija često se koristi i termin baština. Jakovljević (2019, str. 85-98) je odgovorio na pitanja o tradicijama filozofsko-sociološkim esejom u kojem kombinira fenomenološku deskripciju, definiranja i znanstvenog tumačenja. Autorovo teorijsko polazište je društveno-znanstveno tumačenje fenomena tradicije. Osnovna hipoteza glasi: Kontingencija je svojstven izvor tradicija. Jakovljević (2019) je proveo istraživanje u tri etape: formuliranje definicije tradicije i eksplikacija njenih komponenti; specifikacija društveno značajne uloge tradicije i odnos tradicije prema kulturnom pluralizmu, oblicima i metodama održavanja tradicija i odnos prema tradicijama. Jakovljević (2019, str. 85) je izveo osnovni zaključak: zagovara čovjekov odnos prema tradiciji kao praksi reformističkog tradicionalizma u odnosu na „konzervativizam i revolucionarno dekonstruiranje tradicije“. Točnije, autor podržava racionalnu teoriju tradicije prema Karlu Popperu (2009). Tradicija ne može izbjeći promjenu kao bitno obilježje vremena u kojem živimo. Jovanović (2009, str. 99) smatra da tradiciju zbog „sporog ritma promjena“ shvaćamo „kao kulturnu nepromjenjivost zbog čega i ima neuništiv status u zajednici“. Čovjek pojedinac napušta određenu tradiciju kada izgubi smisao za njegov svakodnevni život. Sudbina tradicije posebno zavisi od društvenih promjena i kriznih stanja koji dovode u pitanje kulturni kontinuitet zajednice kojim ona potvrđuje svoj identitet (Balaban, 2005). Odrednice tradicije prema Shilsu (1981) odnose se na materijalne predmete; način mišljenja; znanje, vrednote i sl. Originalnost Shilsova (1981) shvaćanja tradicije prepoznaje se u tvrdnji da je i moderna kultura tradicijska jer se zasniva, kao i ostale vrste kulture, na prenošenju, razumijevanju i stjecanju znanja koja se nasljeđuju iz prošlosti. Iako su sve kulture tradicijske, razlika se očituje u odnosu prema tradiciji. Temeljna razlika između tradicionalne i moderne kulture je u kriteriju: kojim sredstvima se prenosi tradicija. U tradicionalnoj kulturi sredstvo prenošenja je pretežito usmena komunikacija, dok je u modernoj kulturi pismena, naročito medijska komunikacija. Jovanović (2009, str. 102) naglašava da je moderno značenje tradicije aktualiziralo recepcijski značaj predaje: „Tradicija nije samo ono što se predaje i nasljeđuje, već i ono što se stvara, što se odabire i uzima za svoje nasljeđe“. Mišić (2000), Jurić (2024) i Jukić (1996) pišu o tradiciji u kontekstu Krist – Objava – Apostoli – Crkveni oci. Naime, „u kršćanskom teološkom rječniku tradicija označuje prenošenje Objave od Krista na apostole i sljedeće generacije u kojoj posebno važnu ulogu imaju crkveni oci“ (Mišić, 2000, str. 266). Jurić (2024) razmatra kako tradicija može biti nauštrb Duha (2 KOR 3,17). Nije upitan „naglasak na tradiciji u Crkvi, nego kada ona zauzme mjesto Duha“. (Jukić, 1996, str. 59) konstatira da „u tradiciji religija igra ulogu nositeljice smisla i značenja, s kojima se čovjek bori protiv općeg nereda i kaosa“. Kulturološka bit tradicije je u prenošenju znanja, kulturnih postignuća, vrednota i spoznaja na generacije koje dolaze.

Prosvjetiteljstvo ističe smisao razuma, analize i individualizma nasuprot sintezi vjere, tradicije i autoriteta. U zapadnoeuropskoj kulturi tradicija je trebala ustupiti mjesto razumu i znanosti. Pobuna protiv tradicije imala je korijen u francuskoj buržoaskoj revoluciji. Prema Radojčiću (2009), filozof H. G. Gadamer pozitivno vrednuje pojmovni par autoritet i tradicija na osnovama hermeneutike. Kada piše o autoritetu, Gadamer prije svega misli na autoritet ličnosti, a ne autoritet društvenih formi. Odbacuje shvaćanje tradicije prema filozofiji prosvjetiteljstva. Zato posebnu pozornost pridaje tradiciji kao autoritetu posebne vrste. Gadamer je inspiriran filozofijom M. Heideggera koja čovjekovo mjesto „biti-u-svijetu“ objašnjava u smislu njegove prošlosti, sadašnjosti i budućnosti (Oslić, 2002).

Struktura tradicijskog mišljenja

Rihtman-Auguštin (1984, str. 7) postavlja pitanje: „Kakav je odnos nas, naše situacije i naše misli prema tradiciji i tradicijskom mišljenju“? Autorica je konstruirala teorijsko-metodološki okvir u koji je situirala tradiciju i tradicijsko mišljenje. Tražila je odgovor na tri pitanja. Prvo, kakav je odnos između istraživanja tradicijskih zajednica i istraživanja suvremenih društava? Drugo, kakav je odnos povijesti i sadašnjosti? Treće, što znači struktura ljudske prakse? Uvjet za postavljanje hipoteze o strukturi tradicijskog mišljenja, prema Rihtman-Auguštin (1984, str 9) je istraživanje „zapisa o kulturi prošlih vremena, i to o kulturi seljačkih zajednica u Hrvatskoj“. Tradicijsko mišljenje ne završava s prošlim događajima, vremenima, jer ta vrsta mišljenja može trajati u sadašnjosti i imati značenje za budućnost. Rihtman-Auguštin (1984) dolazi do sličnih spoznaja o tradiciji kao i američki sociolog Shils (1981). Dakle, kultura je način života, način mišljenja i način ponašanja, akcija. Za nas je tradicijsko mišljenje posebna vrsta mišljenja kojim čovjek razmatra svoj odnos prema tradiciji i njenim osnovnim pojavnim oblicima, materijalnoj i nematerijalnoj kulturi, posebno tradicijskoj kulturi, što integrira i čovjekov odnos prema smislu tradicije u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti i valorizaciju tradicijske kulture u životu čovjeka i društva. Frangeš (Čimbur, 1962, str. 343) konstatira da tradicija i sutrašnjica nisu pojmovi koji se isključuju: „Živa je ona tradicija koja hoće da ide pod ruku sa sutrašnjicom“. U svrhu cjelovite rasprave o tradiciji i tradicijskom mišljenju u sustavu odgoja i obrazovanja definirat ćemo teorijski i metodološki okvir istraživanja.

Teorijsko-metodološki okvir istraživanja

Rasprava o odgoju, školi i tradicijskom mišljenju ima teorijski i metodološki pristup. Odredit ćemo problem, svrhu i cilj, hipotezu i metode istraživanja.

Problem istraživanja: Mogu li odgoj i škola biti predmet znanstvene i stručne analize s motrišta tradicije i tradicijskog mišljenja?

Svrha i cilj rada: Razmatrati odnos između odgoja i škole u kontekstu tradicije i tradicijskog mišljenja, kao posebne vrste čovjekova odnosa prema sebi, prirodi, kulturi i umjetnosti, odnosno prema prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Hipoteza: Tradicijsko mišljenje ima specifičnu strukturu i kao takvo može korespondirati s obilježjima suvremenosti. Odgoj i škola mogu posredovati tradicijsku kulturu i tradicijsko mišljenje.

Metode: Od općih metoda istraživanja primijenili smo deskriptivnu i kauzalnu metodu, a od posebnih metodu hermeneutike i pedagošku kritiku.

Pedagogija, tradicija i tradicijsko mišljenje.

Basariček (1893) u udžbeniku Povijest pedagogije definira odgoj pomoću važnih odrednica tradicije: „Kakav će biti odgoj, najviše o tome odlučuju: vjera, običaji, uredbe i duh naroda“. Naime, „svaki naime narod gleda, da mu mladež zavoli vjeru i običaje praotaca, da prione uz domaće uredbe i da se zadoji narodnim duhom“ (Basariček, 1893, str. 1). Basariček (1893) slijedi teorijski i metodički koncept narodne pedagogije u kojoj se naglašava značenje „duha naroda“ u odgoju, obrazovanju i školi. Takva shvaćanja odgoja i obrazovanja prepoznajemo u pedagogiji L. N. Tolstoja, Antuna i Stjepana Radić, Miodragovića (1914), Demarina (1939), Mladenovića (1936), Tiljka (1933) i drugih. Mladenović (1936, str. 78) školu shvaća kao „rasadnik kulturnih dobara koja se nalaze u narodnoj zajednici na datom stupnju razvitka“. Srpski pedagog konstatira da se u nerazvijenim („primitivnim zajednicama“) društvima kulturna dobra „održavaju i rasprostiru bez škole“; „bez organizirane akcije“, slobodno... (str. 79); „od usta do usta, od pokoljenja na pokoljenja i održavaju

se kao tradicija“ (isto, str. 79). Mladenović (1936, 80) navodi sredstva širenja kulturnih dobara za „postanak i unapređivanje kulture“: narodne pjesme, priče, zagonetke, pitalice, mitove i legende drugih naroda i ulogu naprednih pojedinaca. U udžbeniku pedagogije (Mladenović, 1936) postoje i pojmovi: Tradicija i postanak škole, str. 79; tradicionalna pedagogika, str. 146, 147, 155, 156, 161. Vukasović (Šimleša, 1978, str. 9) objašnjava odgoj kao društveno-generacijsku pojavu koja se događa „u slijedu naraštaja, neprekidno i trajno. On je spona, lanac koji povezuje naraštaje, koji omogućuje da svaki naraštaj nastavlja djela svojih prethodnika i tako pridonosi usavršavanju ljudske kulture. Na taj način odgoj povezuje povijesne epohe, vjekove, naraštaje i ljude u kontinuirani proces djelovanja i težnji prema novim spoznajama i usavršavanju života“. Autor je opisao obilježja tradicije i tradicijskog mišljenja u odgoju, iako ne ističe spomenute pojmove. Pedagoški rečnik (Teodosić, 1967) sadrži tri termina koji su važni za područje tradicije, odgoja i škole: Tradicije pedagoške (str. 465); tradicije školske (str. 466 i „tradicionalna škola“ (str. 466). Autor natuknice Tradicije pedagoške (str. 465-466) konstatira da „odgojne tradicije postoje odkad postoje ljudi i odgoj, a prenosile su se predanjem“. Autor piše da pojavom znanstvene pedagogije nastaju organizirane pedagoške tradicije koje se prenose planski, pomoću odgoja, kao i druge tradicije. Izveden je zanimljiv zaključak: stare pedagoške tradicije ne nestaju odmah; traju još neko vrijeme usporedno s novim shvaćanjima o odgoju i obrazovanju. Formira se nova pedagoška tradicija kritičkim odnosom prema ranijim tradicijama. Tradicionalna škola je ona škola koju treba prevladati, jer se temeljila na tradicijama ukorijenjenim oblicima i metodama rada. U Enciklopedijskom rječniku pedagogije (D. Franković i sur., 1963, str. 1040) postoji natuknica tradicionalna pedagogija koju autor definira u smislu: to je pedagogija u duhu prošlosti i tradicije; sinonim za herbartovsku pedagogiju i „staru“ školu“. Spajić-Vrkaš i suradnici (2001) pojam tradicija razmatraju u kontekstu demokracije, ljudskih prava i kulture i obrazovanja.

Narodna pedagogija, muzejska pedagogija, etnopedagogija ili tradicijska pedagogija?

Povijest odgoja i obrazovanja pokazuje da je čovjek u kulturi u kojoj je odrastao formirao „implicitan model djeteta na kome se temelji praktična briga o djeci, potomstvu i njihovoj socijalizaciji“ (Jović, 2024, str. 49). Na obilježja implicitnog modela djeteta utječu stilovi življenja, način privređivanja, životni ideali, religijska i mitska shvaćanja i vjerovanja. Iskustvenim učenjem čovjek je pronalazio sadržaje, oblike i metode uspješnog stjecanja znanja, umjetničkog stvaranja, odgoja i obrazovanja. Tako je nastajala narodna pedagogija koju neki pedagozi nazivaju implicitna ili iskustvena pedagogija (Bogojević, 2004). Ilić i Bojović (2016) provele su analizu sadržaja definicija pojma pedagogija i izvele bitne odrednice narodne pedagogije: poseban sadržaj (u nastavi i podučavanju); manifestiraju se u formi implicitnog znanja; predstavljaju dosta stabilna uvjerenja; inherentno su svojstvo svih ljudi; neposredno utječu na nastavnu praksu i podložni su refleksiji i mijenjanju. Ilić i Bojović (2016) navode tri glavne pedagoške implikacije narodne pedagogije u školi: a) učitelje treba promatrati kao one koji stvaraju vlastite koherentne teorije o nastavi i učenju; b) mijenjanje i unapređivanje nastavne prakse je rezultat spremnosti učitelja da izvodi refleksiju vlastite narodne pedagogije i c) narodnu pedagogiju učitelja treba promatrati kao polazište za njegov profesionalni razvoj. Magdanovna i Isaevna (2021) smatraju da narodna pedagogija djeluje na osobni razvoj odgajnika. Konstruirale su anketni upitnik u svrhu ispitivanja koliko učitelji poznaju tradiciju i običaje svoga naroda. Autorice su izvele zaključak da narod stvara tradicije koje su bitne u odgoju i obrazovanju djece i mladih. Odgoj i obrazovanje u skladu s idejama narodne pedagogije promiče životne ideale, ljudske kreativne i kulturne vrijednosti te pozitivan stav prema poslu, obitelji, djeci i općenito zajednici. U 19. stoljeću narodna pedagogija prati

učestalost pojmova narod, nacija, nacionalnost i slabu razvijenost znanstvene pedagogije. Svakodnevni odgoj ne može izbjeći iskustveno i zdravorazumsko mišljenje, koje često prate zablude i stereotipi. Narodna pedagogija je prethodila znanstvenoj pedagogiji. Spoznaje, oblici i metode narodne pedagogije mogu biti u suprotnosti sa spoznajama znanstvene pedagogije. Narodna pedagogija može egzistirati pored znanstvene pedagogije. Iskustvo je jedna od važnih odrednica narodne pedagogije.

Furlan (1981, str. 1) navodi kako je u narodnoj pedagogiji shvaćen proces uspješnog učenja: Najprije im reći što će im reći (1); Onda im to reći (2); Te im na kraju još jednom reći što im je rekao (3). Znanstvena pedagogija navedenu spoznaju narodne pedagogije o procesu uspješnog učenja naziva etape učenja ili nastavnog sata: Uvodni dio sata (1), glavni dio sata (2) i završni dio sata (3). Iskustvena spoznaja u narodnoj pedagogiji potvrđuje znanstvenu spoznaju o procesu uspješnog učenja. Konfucije je 450. godina p. n. e. izrekao misao koju je potvrdila i narodna i znanstvena pedagogija: „Reci mi i ja ću zaboraviti, pokaži mi i ja ću zapamtiti, uključi me i ja ću razumjeti“ (Lukaš, 2013, str. 102). Greene (1996) je znanstvenim istraživanjem potvrdio ono što je Konfucije spoznao prije tisuću godina: važnost integriranja metoda učenja.

Narodna pedagogija, muzejska pedagogija i etnopedagogija imaju svoj predmet i metodologiju istraživanja. Bjelkić (2021) navodi ova sredstva narodne pedagogije: narodne priče i pripovijetke; poslovice, pitalice i zagonetke; bajke i pjesme. Autorica dokazuje da sredstva odgoja narodne pedagogije imaju značaj u suvremenom vremenu. G. N. Volkov sugerira termin etnopedagogija (Tufekčić (2012)). Ako je tradicija predmet narodne pedagogije, muzejske pedagogije i etnopedagogije, nije za podcjenjivanje i termin tradicijska pedagogija. Kod izbora adekvatnog termina bitno je odrediti semantičko polje odabranog termina. Narodna pedagogija (Demarin, 1939), muzejska pedagogija (Kodelja i Tavčar, 2008) etnopedagogija ili tradicijska pedagogija imaju obilježje interdisciplinarnosti.

Kultura, vrijednosti i tradicijska kultura odgajanja

Rihtman-Auguštin (1982, str. 415.) slijedi definiciju kulture koja sadrži sociološke i antropološke pristupe u okviru teorije akcije: „Vrednote su implicitne ili eksplicitne koncepcije poželjnog, svojstvene pojedincu i osobite za grupu, koje utječu na izbor prikladnih ciljeva, načina i sredstava“. P. V. Pavlović (1932, str. 19-26) smisao odgoja definira u kontekstu vrednota, tradicije i budućnosti: „Bit i smisao odgoja nalazi“ se „u očuvanju i prenošenju kulturnih vrijednosti i time u očuvanju i stalnom unapređivanju budućnosti“. Vrednote utječu na ponašanje i stavove čovjeka pojedinca, skupina ljudi i nacija. Pojam nacionalnog identiteta zasniva se prije svega na vrednotama, jeziku, tradiciji, kulturnoj baštini i osjećaju nacionalne pripadnosti. Spajić-Vrkaš (Flego, 1996, str. 3) tvrdi da hrvatski nacionalni identitet traje stoljećima. Izdvojila je ove tradicionalne vrijednosti: briga za obitelj i odgovorno roditeljstvo; potreba za očuvanjem časti i dostojanstva; vezanost za podrijetlo i zavičaj; snošljivost; samilost i otpor prema sili i ugnjetavanju. Spajić-Vrkaš tvrdi da navedene vrednote „nikad nisu prestale biti najvažnijim sastavnicama hrvatskog nacionalnoga i kulturnog bića“ (Flego (1996, str. 3). U zbirci mudrih izreka o odgoju i obrazovanju (Silov, 2002) naveli smo izreke iz svetih knjiga od kojih mnoge imaju obilježja narodnih izreka. Botica (2011) i suradnici su znanstvenim istraživanjem dokazali da je Biblija kao sveta i literarna knjiga snažno utjecala na hrvatsku tradicijsku kulturu. Iz Starog i Novog zavjeta izdvojeni su dijelovi koje je Botica (2011) označio kao temelji hrvatske tradicijske kulture. Prema Botici (2011) hrvatska tradicijska kultura je „bezuvjetno ovisna o Bibliji – iz nje proizlazi i u njoj nalazi svoje prirodno uporište“. Brojni biblijski sadržaji zadržali su se u životu i običajima Hrvata: u hrvatskim tradicijskim pjesmama, predajama, pričama, mudrim izrekama, narodnim vjerovanjima; u shvaćanju smisla

života i rada; svijetu i životu, svjetonazoru i svemu ostalome što možemo nazvati tradicijsko. Sredstva narodne pedagogije su elementi nematerijalne kulturne baštine. Moguća je jezična sintagma tradicijska kultura odgajanja ili tradicijska pedagoška kultura. Tufekčić (2012) smatra da se integrirajuće obilježje tradicijske pedagoške kulture prepoznaje u primjeni sredstava odgoja i obrazovanja u narodnoj pedagogiji. Sredstva narodne pedagogije mogu se shvatiti kao oblici usmenog narodnog stvaralaštva: poslovice, zagonetke, narodne pjesme, bajke, uspavanke, tužbalice, priče.

Odgoj, škola i tradicijsko mišljenje: primjeri dobre prakse

Izdvojili smo devet primjera dobre prakse da pokažemo kako odgoj, obrazovanje i škola mogu imati važnu ulogu u promicanju naše nematerijalne kulturne baštine.

Ivon i suradnice (2005, 2007) pokrenule su osmišljene aktivnosti promoviranja mediteranske baštine u sustavu predškolskog odgoja. Prema Ivon (2007) baština je „univerzalni odgojitelj“ i nepresušni izvor spoznaja u odnosu odgoja i baštinskog okružja. Na otoku Hvaru 2005. godine održan je znanstveno-stručni skup Kulturološki aspekti predškolskog odgoja: od baštine do baštine. Cilj skupa bio je da dijete postane baštinik baštine. Sudionici skupa su naglasili da „odgoj na vrijednostima baštine kao skupa materijalnih i duhovnih vrijednosti koje je čovjek stvarao u svojem društveno-povijesnom hodu, pomoći će djetetu u razumijevanju svijeta oko sebe, shvaćanju odnosa među ljudima i njihova kulturno-povijesnog okruženja, te izgradnji djetetove osobnosti“ (Ivon, 2005).

U Centru izvrsnosti Baština u Splitsko-dalmatinskoj županiji učenici i njihovi mentori provode projekt Čuvari baštine. Projekt može utjecati na formiranje „osobnog, kulturnog i zavičajnog identiteta“ koji se u praksi realizira „stvaranjem zanimljivih i korisnih sadržaja“ (Šupe, 2021). Završna etapa programa Čuvari baštine bila je učenička konferencija u Salonu na kojoj je predstavljeno dvadeset i devet projekata osnovnih i srednjih škola u kojima su učenici tražili „Skrivena blaga mista moga“. U Centru izvrsnosti Baština dominiraju multidisciplinarni pristup i projektna nastava.

Pedagozi u Etnografskom muzeju u Zagrebu osmislili su programe aktivnosti za: djecu predškolske dobi; za učenike; obiteljski programi; programi cjeloživotnog učenja i programi izvan muzeja. Učitelji koji pripremaju učenike za posjet Etnografskom muzeju u Zagrebu mogu preuzeti Vodič za nastavnike u kojem se nalaze sve relevantne informacije: uloga i zadaci muzeja, programi, nazivi radionica; njihov sadržaj i posebna naznaka o korelaciji s nastavnim predmetima. Hrvatsko etnografsko društvo; Institut za etnografiju i folkloristiku i katedre za etnologiju i kulturnu antropologiju imaju važnu ulogu u teoriji i istraživanjima svjetske i nacionalne baštine.

U Narodnom sveučilištu Dubrava trideset godina razvijaju programe koji imaju cilj upoznati hrvatsku tradicijsku kulturu. U tu svrhu organiziraju radionice kao metodički oblik u kojima sudionici uče razne tehnike, vještine i vrijednosti „nacionalne tradicijske baštine“ kroz „obrasce tradicijske umjetnosti i obrtničkog stvaralaštva“ (Franić-Novak, 2024). Hrvatska tradicijska kultura „obuhvaća naslijeđene obrasce mišljenja, osjećanja i djelovanja neke grupe, zajednice ili naroda koji se zrcale u njihovoj usmenoj predaji, znanjima, vještinama i običajima“, a „prenose se na nove generacije putem materijalnih i duhovnih obrazaca“ (Franić-Novak, 2024).

Portal Digitalne zbirke knjižnica grada Zagreba na svojim internetskim stranicama ima pristup digitalne i digitalizirane građe pohranjene u repozitoriju od 2007. godine. Knjižnice grada Zagreba digitalizirale su zagrebačku baštinu prema posebnim uputama Ureda za digitalizaciju nacionalne baštine. Zbirka digitalizirane baštine je sastavni dio www.european.eu/hr. Pohranjeno je oko

pedeset milijuna primjeraka europske baštine. Digitalizacija nacionalne baštine omogućava učiteljima i školama integrirati takve sadržaje u nastavne i izvannastavne aktivnosti. Digitalizacija kulturne baštine može se pratiti i na www.euditorija.hr, repozitoriju digitalnih obrazovnih sadržaja.

Učenici Srednje škole Pregrada i Srednja škola za umjetnost, dizajn, grafiku i odjeću Zabok sudjelovali su u projektu „Tradicija na suvremen način“. Svrha projekta bila je promocija i izrada turističkog gastro proizvoda: tradicionalni uskrсни kolač u obliku mafina bez glutena poslužiti u recikliranom papiru i glini. Tradicionalni kolač prezentirati u suvremenom ruhu; recikliranim materijalima urediti izlog gradske pekare „Pekom“; oslikati veliku pisanicu; učenike osnovne škole iz Krapine upoznati s prehranom bez glutena i značenjem upotrebe recikliranog materijala u svakodnevnom životu. Učenici i njihovi mentori potvrđuju spoznaju o mogućnosti i korisnosti transformacije tradicije u doba suvremenosti. U projektu učenika iz Pregrade i Zaboka dominirala je projektna metoda.

Udruga kralja Tomislava pokrenula je prvu školu gange u Hrvatskoj 2023. godine. Udruga je osnovana s temeljnim ciljem: promicati i čuvati hrvatsku kulturu, tradiciju i identitet. Ganga je dio nematerijalne kulturne baštine i identiteta određene regije i mjesta. Korijen gange kao tradicijskog pjevanja nalazimo u Dalmatinskoj zagori i Hercegovini. Ljudi su pjevali gangu bez obzira na uvjete odrastanja, odgoja i kvalitetu glazbenog obrazovanja. Ganga nije zapisana u notama. Izjave osnivača Škole gange i polaznika dokazuje tvrdnju da djeca, mladi i odrasli imaju interesa upoznati i sudjelovati u promociji tradicijske kulture. Polaznici Škole gange ističu važnost nacionalne tradicijske kulture za identitet čovjeka pojedinca, mjesta, regije i nacije.

Dvadeset i pet godina studenti učiteljskog i odgojiteljskog studija u Zagrebu provodili su znanstvene intervjue u kolegiju Pedagogija pod naslovom: Kako odrasli ljudi shvaćaju odgoj? Odrasla osoba u intervju trebala je imati najmanje sedamdeset godina. Glavna pitanja iz intervjua: Kako su Vas odgajali? Kako ste vi odgajali? Što je za vas odgoj? Što je posebno važno u odgoju? Intervjui su pokazali da je u odgoju odraslih ljudi dominirao radni, moralni i vjerski odgoj. Iste vrste odgoja prakticirali su sugovornici u odgoju svoje djece, unuka i drugih osoba koje su odgajali. U shvaćanjima odgoja sugovornika u intervjuima dominirala je iskustvena spoznaja i odgoj prema uzoru. Anđel (2004, str. 50) je opisala kako odrasli ljudi shvaćaju odgoj: „Upravo onako kako im je nametnulo njihovo iskustvo, ideologija, svjetonazor, vjera, obrazovanje“. Autorica konstatira da „svaki od ispitanika je tvorac vlastite ideje što je to odgoj i koji su mu ciljevi, kako se pravilno odgaja, tj. svatko je tvorac svoje tzv. subjektivne teorije odgoja“.

Završna misao

Istraživanje tradicije može biti korisno u kritičkom sagledavanju društvenih, kulturoloških i pedagoških pitanja. Prvo smo izveli terminološku i semantičku analizu termina iz korpusa tradicija. Definirali smo tradiciju prema više autora u namjeri da pokažemo važnost i složenost tradicije kao društvenog, kulturološkog i pedagoškog fenomena. Odgoj, obrazovanje i škola imaju značajnu ulogu u promicanju tradicije i tradicijskog mišljenja. Škola je odgojna i obrazovna ustanova koja posreduje u objašnjavanju smisla tradicijskih sadržaja, oblika i metoda u nastavnim i izvannastavnim aktivnostima. Tradiciju možemo shvatiti kao sadašnjost prošloga (Adorno, 2017). Danas prevladava shvaćanje prema kome tradicija i inovacija mogu stvarati pozitivan kontinuitet u razvitku društva. Ista tvrdnja važi i za odnos između narodne i znanstvene pedagogije. Narodna pedagogija prethodi znanstvenoj pedagogiji, a može biti i posebna disciplina u sustavu znanstvene pedagogije. Znanstvena pedagogija može potvrditi spoznaje narodne pedagogije. Pedagogiju koju je stvarao narod u skladu s tradicijom i tradicijskim mišljenjem može imati i status alternativne pedagogije. Tradicija se zasniva prije svega na iskustvenom učenju i odgoju. Takvo učenje i takav

odgoj mogu opteretiti predrasude. Međutim, ni znanstvena pedagogija nije bezuvjetno oslobođena predrasuda. Krićka valorizacija tradicije i tradicijskog mišljenja je uvjet za izbjegavanje mogućih manipulacija u primjeni tradicije u sustavu odgoja i obrazovanja. Događa se da pod tradicijom promiče i ono što ne korespondira sa suvremenošću. Ideali, svjetonazor, ideologija, politička i religijska uvjerenja redovito utječu na smisao tradicije općenito i u konkretnim situacijama.

Benediktinska pedagoška paradigma (od 852. godine) je tradicija hrvatske kulture, pedagoške misli i učiteljske profesije. Tradicija koja integrira sekularno i religijsko promiče dobrobiti za društvo, čovjeka, i kulturu. Pogrešno je takvu pedagošku tradiciju napuštati i nekritički prihvaćati ono što se naziva kurikularna pedagoška paradigma. Povijest hrvatskog školstva i pedagogije poznaje i drugu utjecajnu pedagošku tradiciju; onu koju nazivamo socijalno-liberalna tradicija. Povijest školstva i pedagogije potvrdila je značenje benediktinske pedagoške paradigme, ali i socijalno-liberalne pedagoške tradicije. U primjeni tradicije i tradicijskog mišljenja u školskom sustavu na osmišljen način treba vrednovati odnos između tradicije i inovacije. Prange (2007) podsjeća da je od davnina bilo samorazumljivo odgoj definirati kroz brigu odraslih za djecu i mlade; kao generacijsku pojavu. Preokret od tradicije prema inovaciji izveo je Immanuel Kant u poznatim predavanjima o pedagogiji. Odgoj se ne prilagođava sadašnjem, već budućem po mogućnosti boljem stanju čovječnosti. Kantova ideja o dominaciji inovacije u odnosu na tradiciju je u skladu s filozofijom prosvjetiteljstva. Moguće je na kreativan i smislen način pomiriti tradiciju i inovaciju pod uvjetom kritičkog mišljenja prema tradiciji i inovaciji. Školske reforme su dobra mogućnost za provjeravanje valjanosti tradicije i inovacije. Siemens (2004) je postavio teoriju učenja u kontekstu e-učenja. Voskoglou (2022) smatra da je konektivizam suvremena teorija učenja suprotna tradicionalnim teorijama učenja. Konektivizam se zasniva na integraciji principa vezanih uz kaos, mreže i samoorganizaciju. Tradicionalne teorije učenja razvile su se mimo tehnologije tako da se učenje događa u okviru čovjeka kao osobe. Učitelj kao refleksivni praktičar primijenit će kritičko mišljenje prema tradicionalnim i suvremenim teorijama odgoja i učenja.

Literatura

- Adorno, T. W. (2017). O tradiciji/On Tradition. *Književna republika*, 15(5-8), 111-118.
- Andel, Z. (2004). *Analiza sadržaja seminarskih vježbi Kako odrasli ljudi shvaćaju odgoj*, (diplomski rad). Zagreb: Učiteljska akademija.
- Baloban, J. (Ed.) (2005). *U potrazi za identitetom: komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden marketing i Tehnička knjiga.
- Basariček, S. (1893). *Povijest pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Botica, S. (2011). *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bjelkić, M. (2021). *Sredstva odgoja narodne pedagogije i njihov značaj u savremenom dobu*. (završni magistarski rad). https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/20_21/ped/Merjema-Bjelkic.pdf. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Bogojević, S. (2004). Implicitna pedagogija. In D. Branković i M. Šukalo (Eds.), *Tradicija i savremenost* (pp. 1087-1113). Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Čimbur, P. (1962). Tradicija i suvoremeni odgoj. *Pedagoški rad*, XVII (9-10), 341-346.
- Demarin, M. (1939). Osnove narodne pedagogije. *Savremena škola*, 13 (9-10), 241-255.
- Flego, M. (1996). Razgovor s Vedranom Spajić-Vrkaš. Hrvatski identitet traje stoljećima. *Školske novine*, XLV (39) (2197), 3.
- Franić-Novak, L. Hrvatska tradicijska kultura. Pribavljeno Mart 20, 2024, s <https://ns-dubrava.hr/hrvatska-tradicijska-kultura/>

- Franković, D.; Šimleša, P. i Pregrad, Z. (Eds.)(1963). *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Furlan, I. (1981). *Čovjekov psihički razvoj*. Zagreb: Školska knjiga.
- Greene, B. (1996). *Nove paradigme: za stvaranje kvalitetnih škola*. Zagreb: Alineja.
- Ilić, M. i Bojović, Ž. (2016). Teachers' Folk Pedagogies. *Journal of Arts and Humanities*, 5(9), 41-52.
- Ivon, H. (Ed.) (2005). *Od baštine za baštinu: kulturološki aspekt predškolskog odgoja*. Split: Visoka učiteljska škola i Hvar: Dječji vrtić „Vandela Božitković“
- Ivon, H.; Kušević, D.; Pivac, D. i Jukić, T. (2007). *Baština – umjetnički poticaj za likovno izražavanje djece*. Split: Filozofski fakultet.
- Jakovljević, D. (2019). Što su to tradicije? *Theoria*, 62(4), 85-98.
- Jovanović, B. (2009). Tradicija u svjetlu promena. *Nacionalni interes*, 6 (3), 99-110.
- Jović, S. (2024). Karakteristike vaspitanja u srpskoj tradicionalnoj kulturi. *Sineza*, 5 (1), 49-63.
- Jukić, J. (1996): Kršćani između tradicije i modernog svijeta. *Crkva u svijetu*, 31 (1), 58-67.
- Jurić, D. (2024). *U ime Oca i Sina i tradicije svete*. Pribavljeno Mart 7, 2024, s <https://autograf.hr/u-ime-oca-i-sina-i-tradicije-svete/>
- Kodelja, Z. i Tavčar, L. (2008). Terminološke zagate s izrazom „muzejska pedagogika“. *Sodobna pedagogika*, 59 (125) (5), 124-134.
- Lukaš, M. (2013). Antropološko-odgojno djelovanje narodnih poslovice. *Školski vjesnik*, g 62 (1), 101-112.
- Magdanovna, E. R. i Isaevna, D. L. (2021): Folk Pedagogy To Promote Perysonality Development. *EpSBS – European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*. 67, (508-515). <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.11.67>.
- Miodragović, J. (1914). *Narodna pedagogija u Srba: ili kako naš narod podiže porod svoj*. Beograd: Štamparija „Simeon Mirotočivi“.
- Mišić, A. (2000). *Rječnik filozofskih pojmova*. Split: Verbum.
- Mladenović, V. R. (1936). *Opšta pedagogika*. Beograd: Geca Kon.
- Oslić, J. (2002). *Izvor budućnosti. Fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva*. Zagreb: Demetra.
- Pavlović, P. V. (1932). *Ličnost i odgoj*. Zagreb: Tipografija.
- Popper, K. (2009). *Vermutungen und Widerlegungen. Versucht einer Rationalen Theorie der Tradition*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Prange, K. (2007). Je vzgoja lahko moderna? Odnos med inovacijo in tradicijo v pedagogiki: esej. *Sodobna pedagogika*, 58 (4), 24-32.
- Radojčić, S. (2009). Gadamerovo shvatanje tradicije. *Filozofija i društvo*, 20(1). 71-91, <https://doi.org/10.2298/FID0901071R>
- Rihtman-Auguštin, D. (1982). Kulturno-društveni okvir za istraživanje vrednota u ponašanju preduzeća. In Obradović /Ed./, *Psihologija i sociologija organizacije* (pp 415-429). Zagreb: Školska knjiga.
- Rihtman-Auguštin, D. (1984). *Struktura tradicijskog mišljenja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Silov, M. (2002). *Kakav učitelj, takva škola: mudre izreke o odgoju i obrazovanju*. Velika Gorica: Persona.
- Shils, E. (1981). *Tradition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for a digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 1-9.
- Spajić-Vrkaš, V. (1996). *Tučepi: Odrastanje u tradicijskoj kulturi*. Zagreb: Naklada MD.

- Spajić-Vrkaš, Kukoč, M. i Bašić, S: (2001). *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
- Šimleša, P. (Ed.) (1978). *Pedagogija*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Šupe, D. (2021). *Zašto je važno sačuvati kulturnu baštinu?* Pribavljeno Mart 20, 2024, s <https://ci-sdz.hr/zasto-je-vazno-sacuvati-kulturnu-bastinu>
- Teodosić, R. (Ed,) (1967). *Pedagoški rečnik*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Srbije.
- Tiljak, M. F. (1933). *Tragom narodne pedagogije (Pođimo svojim putem!)*. Zagreb: Štamparija „Gaj“.
- Tufekčić, A. (2012). Sredstva narodne pedagogije kao element nematerijalnog kulturnog nasljeđa. *Gradovrh*, 18 (9), 213-248.
- Voskoglou, M. G. (2022). Connectivism vs Traditional Theories of Learning. American Journal of Educational Research, 10 (4), 257-261.**

**Teaching (Today for) Tomorrow:
Bridging the Gap between the Classroom and
Reality**

3rd International Scientific and Art Conference
Faculty of Teacher Education, University of Zagreb in
cooperation with the Croatian Academy of Sciences and
Arts

Education, school and traditional thinking

Abstract

The author elaborates education and school in the context of tradition and traditional thinking. Tradition and its manifestations are an important determinant of traditional thinking. The structure of traditional thinking was thoroughly elaborated by Rihtman-Auguštin (1984). It is important to carry out a modern terminological and semantic analysis of the terms: nation, people, tradition, traditional culture, traditional thinking, traditional education, folk pedagogy, folk pedagogy, museum pedagogy and ethnopedagogy. How traditional thinking considers relationships: tradition, innovation and reform; tradition and values, and the meaning of tradition today? Traditional thinking as a possibility for criticism of school reforms.

The purpose of the paper is to analyze the relationship between education and school according to traditional culture and traditional thinking. Of the general research methods, we used the descriptive and causal methods, and of the special methods of hermeneutics and pedagogical criticism. The author analyzed the relationship between culture, ethnology, scientific pedagogy and features of folk pedagogy. Basari?ek (1893) defined the term education in accordance with the provisions of folk pedagogy: "What education will be, it is mostly decided by: religion, customs, decrees and the spirit of the people". Antun and Stjepan Radi? emphasize the importance of traditional culture and folk pedagogy in the life of man and society. From the middle of the 20th century, the term ethnopedagogy appeared (Volkov; Tufek?i?, 2012). Biblical heritage had a significant impact on croatian traditional culture (Botica, 2011). The value of our traditional culture is known in Europe and the rest of the world. The author also analyzes examples of good practice: traditional culture in croatian society and the school system.

Key words:

education; school; tradition; traditional culture; traditional thinking

Revizija #3

Stvoreno 8 svibnja 2025 10:03:13 od Martina Gajšek

Ažurirano 8 svibnja 2025 10:10:12 od Martina Gajšek